

КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті висвітлені особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. На основі аналізу науково-педагогічної літератури розглянуто сутність понять «готовність» та «професійна готовність». Уточнено зміст і структуру поняття «готовність майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді». Визначені основні аспекти формування готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді: позитивне ставлення, стійке бажання; наявність комплексу знань, практичних вмінь та особистого досвіду щодо планування, організації, управління, реалізації, оцінювання та прогнозування. Розкрито, проаналізовано та обґрунтовано компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді у структурі їх професійної підготовки: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та рефлексивно-оцінний.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, готовність до організації волонтерської діяльності, соціальний працівник, волонтерська діяльність, компоненти готовності до організації волонтерської діяльності.*

Зростання потреби населення в соціальному захисті, модернізація державної соціальної політики, необхідність впровадження інноваційних форм діяльності з різними категоріями клієнтів зумовило розширення сфер та напрямів діяльності соціальних працівників та, як наслідок, підвищення вимог до їх професійної підготовки. Це значною мірою зумовлено змінами основних програмних положень та ціннісних орієнтирів процесу навчання, що відображені в концепції «Нова українська школа» та законі «Про освіту». Так, формування соціальної та громадянської компетентностей учнів, які виступають одними з 10 ключових, визначених цими документами, може бути забезпечено соціальними працівниками в процесі включення учнівської молоді до різних форм волонтерства. Саме тому важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників займає проблема формування їхньої готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді, оскільки формувати особистість майбутнього волонтера необхідно вже в період навчання у старшій школі.

Проблеми професійної підготовки соціальних працівників виступають предметом наукових розвідок багатьох вчених. Загальні теоретичні та методологічні аспекти професійної підготовки соціальних працівників представлені в роботах О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко, Т. Логвіненко, І. Мільничук, Л. Міщик та інших. Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників та формування їхньої готовності до здійснення різних напрямів професійної діяльності представлено в роботах В. Бочарової, А. Ляшенко, О. Водяної, Т. Голубенко, Д. Данко, Ю. Рябової та інших. Окремим аспектам реалізації різних форм волонтерства серед студентства як напряму роботи майбутніх соціальних працівників були присвячені дослідження О. Акімової, О. Богданової, Л. Вандишевої, Т. Лях, З. Бондаренко та ін. Водночас проблема формування готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді є малодослідженою і потребує подальшого вивчення щодо розкриття основних компонентів готовності до цього виду діяльності.

Метою статті є визначення та обґрунтування компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Аналіз наукової літератури з проблеми організації та здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців дозволив розглядати професійну готовність як результат їхньої фахової підготовки; як складне структурне утворення особистості, що передбачає бажання оволодіти певною професією, сформовані знання, уміння та навички, необхідні для успішної професійної самореалізації. У контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників їхня готовність до організації волонтерської діяльності учнівської молоді визначається як здатність майбутніх соціальних працівників, яка проявляється в стійкому бажанні займатися волонтерською діяльністю, володінні спеціальними знаннями, вміннями та компетенціями щодо її планування, організації, управління, реалізації, оцінювання та прогнозування з представниками учнівської молоді.

Структурними компонентами готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді були визначені: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та рефлексивно-оцінний.

Ціннісно-мотиваційний компонент готовності представлений сукупністю мотивів та інтересів в оволодінні майбутньою професією у цілому та здійсненні волонтерської діяльності зокрема. Термін «мотивація» найчастіше розглядається як сукупність внутрішніх та зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, спрямовують її та формують потребу [4, с. 88].

Важливим елементом ціннісно-мотиваційного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників виступає ціннісна складова частина, яка спрямовує особистість, її сили та енергію, бажання та вчинки, дає

можливість визначити позитивні та негативні сторони процесів, явищ, предметів, людей [5]. За твердженням О. Трубнікової, саме сформована система цінностей особистості і впливає на прийняття рішення займатися волонтерством [3, с. 208]. У контексті підготовки майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності серед їхніх основних ціннісних орієнтацій можна визначити гуманізм, чесність, порядність, відвертість, справедливість, милосердя тощо.

Ціннісно-мотиваційний компонент готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді становить основу для реалізації інших структурних компонентів готовності. Він виступає передумовою формування позитивного ставлення та усвідомлення цінності волонтерської діяльності, фактором підвищення соціальної активності та відповідальності майбутніх соціальних працівників.

Когнітивний компонент готовності передбачає наявність у майбутніх соціальних працівників комплексу теоретичних знань щодо сутності та специфіки організації волонтерської діяльності та складається із системи загальнопрофесійних та спеціальних знань. Важливим аспектом готовності майбутніх соціальних працівників виступає усвідомлення ними смислу волонтерської діяльності, розуміння важливості та поліфункціональності знань, які вони отримують під час своєї фахової підготовки.

Система загальнопрофесійних знань майбутніх соціальних працівників, необхідних для реалізації волонтерської діяльності, передбачає володіння знаннями з основ загальної та соціальної педагогіки, вікової, педагогічної та соціальної психології, технологій соціально-педагогічної роботи тощо.

Система спеціальних знань майбутніх соціальних працівників передбачає знання нормативних документів у сфері волонтерства, знання про способи організації життєдіяльності дитячих колективів, знання щодо основних напрямів волонтерства учнівської молоді, знання способів залучення та управління їхньою волонтерською діяльністю, визначення її найоптимальніших методів та форм реалізації.

Когнітивний компонент готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді може бути представлений у межах однієї навчальної дисципліни (спекурсу) або насичення предметів блока спеціальних та загальнопрофесійних дисциплін смислами волонтерської діяльності.

Операційний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді передбачає наявність спеціальних вмінь, навичок та досвіду, необхідних для залучення, керівництва та координації діяльності учнів у сфері волонтерства. Цей компонент можна вважати основним, оскільки він обумовлює результативність здійснення волонтерської діяльності: вміння планувати, прогнозувати, адекватно організувати співробітництво, вирішувати конфлікти, обирати найоптимальніші засоби й методи, визначати необхідні ресурси тощо.

Серед основних спеціальних вмінь майбутніх соціальних працівників щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді можна визначити наступні:

- вміння здійснювати просвітницьку роботу з учнями щодо особливостей налагодження позитивної взаємодії з різними категоріями групи ризику та в різних установах, які потребують допомоги та підтримки;
- вміння формувати у школярів мотивацію до здійснення волонтерської діяльності; заохочення до добродійних справ;
- вміння об'єднувати учнів, навчити їх працювати в команді;
- вміння формувати соціально активних та соціально відповідальних громадян із числа учнівської молоді;
- вміння формувати в шкільному колективі позитивне ставлення до волонтерів;
- вміння проводити серед школярів спеціальні навчальні тренінги, спрямовані на відпрацювання необхідних вмінь та навичок для реалізації волонтерської діяльності тощо.

Операційний компонент пов'язаний з вибором системи організаційних форм і методів навчально-виховної діяльності студентів, спрямованих на формування вмінь та навичок щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді. У процесі формування цього компонента особливого значення набуває зміна характеру змісту та організації волонтерських практик студентів – майбутніх соціальних працівників, які, окрім організаторів різних волонтерських заходів, можуть виступати їхніми активними учасниками. Також важливим напрямом формування цього компонента в умовах фахової підготовки виступає спеціально організована позанавчальна діяльність студентів, організація волонтерського співтовариства однодумців, об'єднаних прагненням до здійснення соціально значущої діяльності.

Особистісний компонент готовності виступає суттєвою передумовою цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності й передбачає формування професійно значущих особистісних якостей, властивостей, необхідних для організації волонтерської діяльності учнівської молоді (мобільність, здатність приймати адекватні рішення, витривалість, спостережливість, емпатія та толерантність, здатність пристосовуватись до нових умов, комунікативна толерантність, креативність, оптимізм, великодушність, інтелектуальність, акуратність, співчуття, незалежність, раціональність, ввічливість, ініціативність, старанність, організаційні здібності, готовність до співробітництва, робота в колективі, соціальна активність тощо).

Вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури дозволяє виділити нам домінуючі якості, необхідні для організації волонтерської діяльності: комунікативна толерантність, емпатія, готовність до колективної взаємодії, організаційські та лідерські якості.

Так, комунікативна толерантність являє собою особистісну якість, яка дозволяє гнучко створювати нові зв'язки, приймаючи точку зору свого співрозмовника, спілкуватися з іншими людьми. Комунікативна толе-

рантність дозволяє конструктивно вирішувати конфлікти, в суперечках знаходити компромісні рішення та створювати позитивну атмосферу взаємодії між людьми [2, с. 58].

Емпатія являє собою здатність відчувати й приймати почуття і психологічний стан іншого, що передбачає співчуття та співпереживання. Ця якість для майбутніх соціальних працівників виступає одним із важливих факторів успішної професійної діяльності, в тому числі й в процесі організації волонтерської діяльності, яка потребує постійної взаємодії з іншими людьми, довірливого стилю спілкування.

Готовність майбутніх соціальних працівників до колективної взаємодії також виступає обов'язковим елементом особистісного компоненту їхньої професійної готовності. Колективна діяльність дозволяє сформувати систему соціально-позитивних якостей всіх членів спільноти, створити атмосферу довіри та відповідальності один за одного.

Організаторські якості виступають основою для координації волонтерської діяльності учнівської молоді, оскільки майбутні соціальні працівники повинні не тільки спілкуватися з молоддю та розповідати про цінність волонтерської допомоги, але й організовувати та планувати різні волонтерські заходи, залучати молодь до безпосередньої участі, забезпечувати всіма необхідними ресурсами.

Лідерські якості майбутніх соціальних працівників дозволяють їм не тільки самостійно досягати поставлених цілей, але й об'єднувати інших навколо реалізації різних ідей, вести за собою. Лідерам притаманно приймати рішення, нести відповідальність за їхнє виконання, але найголовнішою характеристикою лідера виступає їх вміння впливати на оточуючих та переконувати їх. Найчастіше саме до лідерів прислухаються, поважають їхню думку та звертаються за порадою. Саме лідерські якості дозволяють соціальним працівникам створити команду однодумців із числа учнівської молоді, спрямувати їхні зусилля на реалізацію різних соціальних проектів, вирішення важливих соціальних проблем тощо.

Сформованість визначених нами домінуючих якостей, що є складниками особистісного компоненту готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді, забезпечує позитивний вплив на реалізацію особистісного потенціалу майбутніх соціальних працівників, їх можливостей, здібностей у процесі становлення цілісної особистості фахівця соціальної сфери.

Рефлексивно-оцінний компонент готовності проявляється в здатності до аналізу та оцінювання діяльності, особистісних досягнень, самоконтролю, саморегуляції, аналізу реальних ситуацій та власного саморозвитку. Визначений компонент передбачає самоаналіз майбутніх соціальних працівників щодо результатів координації та здійснення волонтерської діяльності з учнями. Як зазначає Затворнюк О. М., здатність людини рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності виступає результатом освоення (інтеріоризації) нею соціальних відносин між людьми. На основі взаємодії з іншими людьми, прагнучи зрозуміти думки та дії іншого, людина виявляє здатність рефлексивно ставитися і до себе [1, с. 59].

Формування цього компоненту готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді в системі фахової підготовки сприятиме оволодінню майбутніми соціальними працівниками такими рефлексивними механізмами, як: самовизначення, самоконтроль, самооцінка, самоорганізація, самореалізація, самопізнання, самовдосконалення та прогнозування подальших дій.

Визначені нами структурні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді неможливо розглядати відокремлено, вони, навпаки, є взаємодоповнюваними та неподільними в єдиній структурі готовності, яку формують під час навчання у вищих навчальних закладах. Ці компоненти взаємопов'язані внутрішніми зв'язками і виступають важливою складовою частиною готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.

Висновки. Отже, структурні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді включають в себе ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та рефлексивно-оцінний компоненти, які передбачають стійке бажання займатися волонтерською діяльністю, володіння спеціальними знаннями, вміннями та компетенціями щодо планування, організації, управління, реалізації, оцінювання та прогнозування з представниками учнівської молоді волонтерської діяльності, а також особистісні якості майбутнього соціального працівника.

Використана література:

1. Затворнюк О. М. Формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Затворнюк. – Київ, 2016. – 310 с.
2. Рошко Г. А. Формирование готовности учителя предметной области «Искусство» к организации волонтерской деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. А. Рошко. – Екатеринбург, 2015. – 239 с.
3. Трубінова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості / О. А. Трубінова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ. – Вип. 20. – Ч. 4. Екологічна психологія. – С. 205–209.
4. Червоненко К. С. Проблема мотивації до волонтерської діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи / К. С. Червоненко // Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика : збірник тез V регіональної науково-практичної конференції (19 травня 2017., м. Запоріжжя) ; за заг. ред. В. В. Нечипоренко. – Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2017. – С. 88–90.
5. Школа волонтерів: [навчальний посібник] / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авторський колектив: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Демет'єв, О. М. Лашук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. – К. : 2016. – 167 с.

References:

1. Zatorniuk O. M. (2016) Formuvannia u maibutnikh psykhologiv hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / O. M. Zatorniuk [Formation of Future Psychologists' Readiness to Professional Self Improvement: Candidate's thesis: 13.00.04]. Kyiv. 310 s. [in Ukrainian]
2. Roshko G. A. (2015) Formirovanie gotovnosti uchitelya predmetnoj oblasti «Iskusstvo» k organizacii volonterskoj deyatel'nosti: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Galina Alekseevna Roshko [Formation of readiness of arts teachers to organize the volunteer activities: Candidate's thesis: 13.00.02]. Ekaterinburg. 239 s. [In Russian]
3. Trubnikova O. A. Volonterstvo yak forma sotsialnoi aktyvnosti osobystosti / O. A. Trubnikova // Aktualni problemy psykhologii : zb. nauk. pr. instytutu psykhologii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy [Volunteering as a form of social activity of a person / O.A. Trubnikova // Actual Problems of Psychology : Scientific Papers of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology APS of Ukraine]. Kyiv. S. 205-209. [in Ukrainian]
4. Chervonenko K. S. (2017) Problema motyvatsii do volonterskoj diialnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty / K.S. Chervonenko // Kompetentnisnyi vymir suchasnoi osvity: teoriia i praktyka : zbirnyk tez V rehionalnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (19 travnia 2017., m. Zaporizhzhia) / Za zah. red. V. V. Nechyporenko [Motivation of future social specialists for volunteering / K. S. Chervonenko // Competence Nature of Modern Education: theory and practice: Proceedings of the Fifth Regional Science and Practice Conference (May 19, 2017., Zaporizhzhya)]. Zaporizhzhia: Vyd-vo Khortytskoi natsionalnoi akademii. S. 88-90. [in Ukrainian]
5. Skytova H. S. (2016) Shkola volonteriv: Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. H. S. Skytovoї [Avtorskyi kolektyv: Bryk Ya. A., Hovorun N. V., Dementiev V. V., Lashchuk O. M., Melnyk O. V., Potii O. V., Skytova H. S., Tyshchenko M. P.] [Volunteer School: A textbook]. Kyiv. 167 s. [in Ukrainian]

Червоненко К. С. Компоненты готовности будущих социальных работников к организации волонтерской деятельности ученической молодежи

В статье рассмотрены особенности процесса формирования готовности будущих социальных работников к организации волонтерской деятельности учащейся молодежи. На основе анализа научно-педагогической литературы рассмотрена сущность понятий «готовность» и «профессиональная готовность». Уточнено содержание и структура понятия «готовность будущих социальных работников к организации волонтерской деятельности учащейся молодежи». Определены основные аспекты формирования готовности будущих социальных работников к организации волонтерской деятельности учащейся молодежи: позитивное отношение, стойкое желание; наличие комплекса знаний, практических умений и личного опыта планирования, организации, управления, реализации, оценки и прогнозирования. Раскрыты, проанализированы и обоснованы компоненты готовности будущих социальных работников к организации волонтерской деятельности учащейся молодежи в структуре их профессиональной подготовки: ценностно-мотивационный, когнитивный, операционный, личностный и рефлексивно-оценочный.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная готовность, готовность к организации волонтерской деятельности, социальный работник, волонтерская деятельность, компоненты готовности к организации волонтерской деятельности.*

Chervonenko K. S. Components of future social workers' readiness to organize volunteer activity

The aim of this article is to present the essential features of the formation of future social workers' readiness to organize the volunteer activities of pupils. Basing on the results of the analysis of the scientific and pedagogical literature the author examines the essence of the concepts "readiness" and "professional readiness". The author clarifies the content and the structure of the concept "readiness of future social workers to organize the volunteer activities of pupils".

The particular characteristics of formation of readiness of future social workers to organize the volunteer activities of pupils are dwelt upon. These are: positivism and willingness; profound knowledge, practical skills and personal experience in planning, organizing, management, realization and forecasting.

Also, the author clarifies, analyzes and justifies the components of readiness of future social workers to organize the volunteer activities of pupils in the structure of their professional training: value-based and motivation, cognitive, operational, personal, reflective and evaluative.

Key words: readiness, professional readiness, readiness to organize the volunteer activities, social worker, volunteering, components of readiness to organize the volunteer activities.